

„Greatrix jistě provádí nějaké léčení svým třením, jímž (snad) vpravuje na [patřičné] místo do těl nemocných osob nějaké zdravé prospěšné výpary nebo duchy ze sebe.“

Henry Oldenburg (1619–1677)

Výše uvedený úryvek je z dopisu, který napsal sekretář anglické Royal Society svému příteli Robertu Boylevi (1627–1691), jednomu z největších vědců 17. století. Oldenburg, původem Němec, se uvedl vědeckými pracemi, které ho vynesly do prestižního postavení. Ovšem protagonistu příběhu pojmenoval nesprávně – byl to nikoli Greatrix, ale Valentine Greatrakes (1628–1682), tehdy proslulý zázračný léčitel, jehož kariéra vrcholila mezi lednem a květnem 1666.

Záhada léčitele: Valentine Greatrakes

„Hladič“

Tak bývá překládána přezdívka Stroker, již se Greatrakesovi dostalo v Anglii. Pocházel z Irska, ovšem roku 1641 zde vypuklo povstání, které mělo učinit přítrž pronásledování katolického obyvatelstva, takže protestantská rodina Greatrakesových se přestěhovala do Anglie. Později se Greatrakes vrátil do Irska, dokončil studium na protestantského pastora, leč roku 1649 se stal poručíkem v armádě Olivera Cromwella (1599–1658), která potlačovala další nepokoje právě v Irsku. Pak se věnoval rodinné farmě.

Není známo, co vedlo k obratu v Greatrakesově životě; napsal, že se mu roku 1663 dostalo „**podivného impulsu nebo přesvědčení**“, že dokáže léčit krtici, jak se označoval tuberkulózní zánět mízních uzlin. Jeho prvním pacientem byl malý chlapec a Greatrakes popsal jeho léčbu takto: **„Přiložil jsem mu ruce na postižené místo a modlil se k Bohu, aby ho Ježíš vyléčil.“** Prý během měsíce byl hoch uzdraven, načež se Greatrakes věnoval dále léčení této nemoci. Později však dospěl k přesvědčení, že by mohl léčit i jiné choroby.

Měl úspěch; proud nemocných sílil, ovšem zázračného počínání si s nelibostí všimly i církevní kruhy, které Greatrakesovi zakázaly další činnost. Po krátké pauze v ní však pokračoval. To už byl znám jako Stroker, protože jeho metoda spočívala v tom, že pacienty hladil po těle. Údajně šlo o stovky vyléčených, takže nakonec byl tehdy již slavný léčitel pozván do Londýna ke králi Karlu II. Je zajímavé, že panovníka Greatrakes o svých kvalitách nepřesvědčil. Stroker spočinul na vrcholu slávy, tehdy napsal vlastní životopis, ale to byla labutí píseň. Vrátil se do Irska, jeho sláva rychle pohasínala a na výsluní se už nikdy nevrátil.

Pohled odborníků

Ve prospěch Greatrakese vystoupil Henry Stubbe (1632–1676), absolvent medicíny z Oxfordu, královský lékař pro Jamajku, postava téměř renesanční, současně ale rozporuplná – četnými články vystupoval proti Royal Society. Svůj názor na Greatrakese vyjádřil v pojednání formou otevřeného dopisu Robertu Boylevi. Stubbe zdůraz-

nil, že v nejmenším nepochybuje o Greatrakesově léčitelské moci, zázračné původem, ale přirozené v provedení. Byl to prý Bůh, kdo dal Greatrakesovi schopnost léčit, a on pak tuto schopnost používal ve svých léčitelských seancích. Jak Stubbe napsal, tuto zázračnou způsobilost lze přirovnat ke schopnosti léčit, jakou měl Kristus. Reakcí na dopis byla bouřlivá odezva, negativní v teologických, střídavá ve vědeckých kruzích.

V úvodu zmíněného pojednání stojí: **„mému ... příteli dr. Thomasu Willisovi“**. Anglický lékař Thomas Willis (1621–1675), jeden ze zakladatelů Royal Society, proslul výzkumem anatomie mozku a také razil termín **diabetes mellitus**. V jedné práci shrnul základní myšlenku života organismu – podle něj to byla jakási fermentace, která měla být primárním životním procesem, jenž napomáhá růstu organismu a jeho proměně. Právě fermentace měla být klíčovým faktorem v procesech omezení a uzdravování. Není však jasné, co měly být tyto fermenty a jak měly vlastně působit. Byla to jedna ze slepých uliček vědy.

Stubbe vycházející z Willisovy představy napsal o Greatrakesově metodě, že **„...závisí mocně na doktríně fermentace“**. Soudil, že Greatrakesovo tělo je složeno z jednoho nebo více speciálních fermentů, jejichž výpary se přenášejí do těla nemocného při fyzickém kontaktu, jakým je hlazení nebo tření. Tyto fermenty pak působí na krev a to umožňuje tělu **„rozmělnit nemocnou hmotu vlastními léčivými silami, tedy léčivými silami přírody“**. Na podporu tvrzení, že jde o ferment, Stubbe upozornil na to, že Greatrakesovo tělo vydává zvláštní pach a že jeho dotek vyvolává v pacientech pocit tepla.

Boyle, jemuž Stubbe adresoval svoje pojednání, reagoval negativně. Především jako věřícího katolíka se ho hluboce dotklo přirovnání Greatrakesových schopností k Ježíšovým, což označil za naprosté kacířství. Jako vědec odmítl úvahy o fermentech, protože, jak napsal, jejich role v nemocech není nijak podložená. Nesouhlasil ani s obratem „léčivá síla přírody“, která měla vést k uzdravení pacienta, neboť podle něj je „příroda“ pouhý spekulativní obrat, ale nikoli účinné agens. Nicméně, přiznává, že zatím neviděl Greatrakesův postup, pokusí se prý o jistý dohad.

Boyle, znamenitý chemik, ale také alchymista, byl zastáncem korpuskulárních představ o hmotě,

kerou prý tvoří jakési jednotlivé částice, ovšem nedokázal je blíže charakterizovat. V rámci svých úvah odmítal myšlenku fermentu, ale domníval se, že při hlazení pacienta dochází přímo k přenosu hmoty, nějakého specifického léku. Podle něj Greatrakes vylučoval jakýsi lék a rukama ho předával pacientovi. Navíc, jak dodal, lékaři často pokládají jednu nemoc za více různých, takže ve skutečnosti stačí jediná účinná látka na řadu zdánlivě různých chorob. Boyle připustil, že tato látka, k níž ale nemohl uvést nic bližšího, má současně schopnost posilovat celkovou odolnost organismu.

Boylův přítel Henry Oldenburg se rovněž zajímal o Greatrakesovu činnost, o níž sepsal vědeckou práci. V ní nevedl Greatrakesovo jméno, nicméně z kontextu je jasné, o kom píše. Oldenburg dospěl k závěru, že třením je tělu dodáno teplo a pohyb, což „**vytahuje do postižených částí těla Nové Šťávy a vitalitu ... a to může přispívat k prodloužení života.**“ V citátu jsou „šťávy“ odrazem humorálních představ starověké medicíny, současně je tu použita známá souvislost mezi teplem a pohybem, která dokládá, že se Oldenburg přikláněl k Boylově představě lidského těla jako živého stroje. Tření, a tedy dodání tepla v jednom místě, může vyvolat změny ve vzdálených částech těla, protože teplo se šíří a s ním pohyb. Oldenburg uvažoval mimo jiné o jakýchsi změnách krve a „duchů“, k nimž přitom dochází, ale tyto změny nespécifikoval.

Roku 1666 vyšel traktát „Divy, ne zázraky“, jehož autorem byl spisovatel David Lloyd. Jeho ostrý útok proti Gre-

atrakesovi byl překvapivě fundovaný: Greatrakesova léčitelská schopnost není zázrak ani ji nelze přičíst zvláštní vrozené dispozici. Kdyby tomu tak bylo, mělo by takovou schopnost patrně více lidí. Dále, tato schopnost nemůže být toho typu jako nějaký lék, protože nemoci se léčí svými opaky. Zde se opět setkáváme s ozvěnou starověké medicíny – Galénos vyjádřil zásadu léčení obratem *contraria contrariis*, „opačné opačným“. Jak Lloyd dodal, neexistuje žádná látka, která by byla univerzálním lékem.

Zdůraznil, že Greatrakesovy úspěchy byly dočasné a pocházely z falešných představ. Strach a touha mohou vyvolat fyzické efekty, takže Greatrakesovo hlazení vyvoluje pacientovu představivost a vede k tomu, že dochází k neklidu krve a duchů. Tento neklid, projevující se jistým pohybem, způsobuje, že se tělesné šťávy zodpovědné za chorobu na čas rozptylují, pacientova bolest polevuje a on pocituje dočasné „vyléčení“. Ovšem podle Lloyda, protože tyto šťávy nejsou odstraněny, po čase se vracejí na svá původní místa, někdy dokonce ještě důrazněji než původně, a usazují se nevléčitelně v postižených částech těla.

Příběh Valentina Greatrakese je téměř modelový příklad toho, jaké názory panovaly v jeho době o léčení. Jejich spektrum od nadpřirozena přes mechanistický výklad až po naprosté odmítnutí můžeme do nemalé míry přijímat jako obecný obraz. V zásadě podobné známe i dnes; jsou to do jisté míry extrémy a pravda může být kdesi mezi nimi, ale také třeba někde úplně jinde. Nezbyvá než hledat.

Prof. RNDr. Vladimír Karpenko, CSc.
Přírodovědecká fakulta UK

NOVINKY NAKLADATELSTVÍ MAXDORF

Ilya Striž, Vladimír Holáň
Cytokiny v klinické medicíně
 Maxdorf 2015, 207 str.,
 edice Jessenius
 ISBN: 978-80-7345-427-2
 Cena: 595 Kč
 Formát: 154 × 230 mm,
 vázaná

Cytokiny – látky zajišťující mezibuněčnou komunikaci v oblasti imunitního systému – získaly v posledních dvaceti letech klíčové postavení v řadě oblastí klinické medicíny. Patří sem jak problematika autoimunitních onemocnění (s těžištěm v revmatologii, gastroenterologii, nefrologii, pneumologii či dermatologii), tak onkologie či transplantáční medicína. Přesun zájmu o cytokiny

z laboratoří do klinické praxe se odehrál velmi rychle. Jedním z praktických výstupů výzkumu cytokinů je rychlý rozvoj biologické a cílené léčby. Její použití však vyžaduje od lékaře dobrou, či spíše rutinní znalost této oblasti. Kniha je koncipována pro lékaře v klinické praxi i pracovníky klinických imunologických laboratoří a určitě osloví i pracovníky z oblasti výzkumu.

Rudolf Kotas
Bolesti hlavy v klinické praxi
 Maxdorf 2015, 312 str.,
 edice Jessenius
 ISBN: 978-80-7345-443-2
 Cena: 595 Kč
 Formát: 154 × 230 mm,
 vázaná

Bolesti hlavy představují trvale jeden z velkých klinických problémů. Prevalence bolestí hlavy je mimořádně vysoká, existuje řada typů bolesti hlavy, které není vždy snadné správně rozlišit a v neposlední řadě přetrvává u mnoha lékařů pocit, že bolest hlavy není skutečná nemoc. Bolest hlavy je těžké objektivizovat, za druhé straně bolesti hlavy v naprosté většině významně snižují kvalitu života. S odstupem řady let po velmi úspěšné knize Migréna – patofyziologie a léčba (Max-

dorf 2001) vychází nyní další kniha našeho předního neurologa MUDr. Rudolfa Kotase, Ph.D. Publikace Bolesti hlavy v klinické praxi je zatím nejkomplexnějším dílem věnovaným bolestem hlavy v české lékařské literatuře. Kromě širšího záběru kniha odráží velký pokrok, který medicína učinila ve studiu bolestí hlavy od začátku nového milénia. Pokrok se týká jak pochopení příčin a mechanismů bolestí hlavy, tak nových farmakoterapeutických možností.

Vladimír Vašků
Psoriáza
 Příručka ošetřujícího lékaře
 Maxdorf 2015, 128 str.,
 edice Farmakoterapie pro praxi / Sv. 69
 ISBN: 978-80-7345-430-2
 Cena: 195 Kč
 Formát: 110 × 190 mm,
 brožovaná

To, že psoriáza postihuje kromě kůže také klouby, je známo již dávno. Nyní však vystávají významné souvislosti psoriatického procesu s možným postižením dalších orgánů, především kardiovaskulárního systému. Dopad z hlediska morbidity a mortality není dosud plně doceněn. Psoriáza je natolik závažná ve své těžké podobě, že účinná léčba je naprostým imperativem. Její podcenění či oddálení může podle světových statistik zkrátit délku života těžkého

psoriatika o několik let. Avšak i u psoriázy nevelkého rozsahu, která tvoří většinu případů, je psychologické prožívání a dopad na kvalitu života značný. Psoriáza tedy představuje výzvu pro důslednou léčbu, včetně léčby biologické. Kniha prof. MUDr. Vladimíra Vašků, CSc., je vynikající praktickou příručou určenou především dermatologům, cennou pomůckou však bude rovněž pro lékaře dalších oborů, kteří se s nemocnými trpícími lupénkou setkávají.